

miatt – fontos szerepet kap a modern urbánus középosztály, amely Móricz nézőpontjából szemlélve az egyéni fejlődés és önmegvalósítás, valamint ezáltal a társadalmi megújulás egyik legfontosabb „hordozóját” jelenti. A társadalom egészének fejlettsége, a váratlanul bekövetkező új körülményekhez való alkalmazkodóképessége ugyanis e réteg nagyságának és szellemi aktivitásának függvénye. Egyértelmű, hogy a már említett középosztály (amely Kelet-Közép Európában a nyugati világhoz képest sokkal lassabban, időszakos megtorpanások és visszaesések közepette alakult ki) jelenti azt a társadalmi csoportot, amely szinte kizárólagosan rendelkezik azokkal a szellemi forrásokkal és javakkal, melyek a gazdaság és közvetve az egész társadalom fejlődését új irányokba mozdíthatják el. Ez elsősorban a korszerűtlen, elavult (a mezőgazdasági és az ipari termelés túlsúlyán alapuló) mechanizmusok kiiktatása, illetve fokozatos minőségi átalakítása révén történik.

Móricz ennek kapcsán egy sajátos társadalom-tipológiai rétegzettséget mutat be művében: a társadalmi valóság „mennyiségi” aspektusát jelentő pa-

rasztság és munkásság csoportjai mellett (vagy inkább „felettük”) a főként adminisztratív és kulturális funkciót betöltő középosztály feladata az, hogy biztosítsa az emberi együttélés bonyolult viszonyainak egységét, mivel egyedül ez a réteg rendelkezik azokkal a képességekkel, melyek lehetővé tehetik a jelenlegi állapotok meghaladását, vagyis a tényleges fejlődést.

A mű kompozíciós felépítése teljes egészében a fenti elvet tükrözi. Az elbeszélő a Móricz-család tagjainak élettörténetét végigkövetve megmutatja: a saját lehetőségei és képességei szerint mindegyikük arra törekedett, hogy a paraszti életformát végérvényesen maga mögött hagyva, régi életkeretein túllépve kitágítsa világképét. Az aktuálisan fennálló valóság meghaladásának igénye a legnagyobb erővel a családfő, Móricz Bálint sajátos, a családot „természetes közegként” körülvevő falusi életformától gyökeresen eltérő magatartásában és élet- szemléletében mutatkozik meg. Folyton megújuló vállalkozókedve, leleményessége és kitartása – sok esetben súlyos személyes konfliktusok elszívása árán – a Móriczokat a kisértelmiségi létforma

keretei közé emeli. Ugyanakkor az „osztályváltást” előidéző fordulat sikerében kétségkívül nélkülözhetetlen szerepet játszott a család anyai ága is, amely a lelkesi hivatás révén – a falu szűk világában ugyan, de – biztosította az értelmiségi létformához való kötődést.

Az eddigiek alapján bizonyossággal állítható, hogy az *Életem regénye* egy a világra egész életében nyitott, érzékeny és sokszínű érzelmi életet élő ember élettörténetét és társadalomképét színtetizáló szépirodalmi alkotás, amely szuggesztív erővel világítja meg az egyéni lét sorsfordulóit a szükségszerűen benne rejlő nehézségekkel, és sokszor megoldhatatlannak látszó dilemmákkal együtt. Emiatt a mai befogadó számára is figyelemfelkeltő olvasmány: többek között azért is, mivel egyúttal a magyar történelem egy olyan – múltba süllyedt – korszakát is feltárja, melynek fényében az aktuális jelen társadalmi problémái és ellentmondásai is tisztábban mutatkozhatnak meg.

1 Móricz Zsigmond: *Életem regénye*, Gabo, Budapest, 2006, 12–13.
2 Uo., 183.
3 Uo., 258.

Móricz Zsigmond ÉLETEM REGÉNYE 99

■ (részlet)

„Megtanítottak szenvedni...”

Az apámnak megvolt az a képessége, ami bennem nincs, ami Adyban volt meg legnagyobb mértékben minden ismerősöm közt: az, hogy szakadatlanul foglalkoztatta a világát. Hét évig, míg Csécsén lakott s másik hét évig, míg Pthrügyön lakott, egyébről se beszéltek a faluban, csak róla. S mikor tovább ment egy faluval – legközelebb Sárospatakra –, akkor meg ott indult nyüzsgésnek, forrásnak, pletykálásnak az a réteg, amelybe ő beletartozott. De a régiiek is szakadatlanul utánanéztek, érdeklődtek s folyton forrongtak, hogy milyen jól megy ennek az ácsnak. Egy ács? mi az, kis mesterember, arról nem szokás tudni legfeljebb azt, hogy van, lehet rábízni valamit. De az apám valahogy, isten tudja, a fellépésével, a szavaival, a feltűnő és vakmerő belekötésével az emberekbe, azonnal megjegyeztette magát, úgyhogy aki egyszer beszélt vele, az nem felejtette el, mindig úgy emlékezett rá, mint egy eredeti színfoltra a magyar életben. [...]

Nem bírta a falu.

Nem bírták el a rokonok.

Ideje volt már lebecskézni ezt az idegent.

Úgy történt a dolog, hogy Szőke sógor Tarcra ment. Édesapám meg gyalog ment ki egy kisebb építéséhez, a tarcali úton. Éppen az útszélén tanyát épített valakinek.

– Hő, sógor, az isten így, meg úgy – kiáltott rá édesapám, s megállította a szekeret és felült.

– Éppen jó, hogy jössz.

Így kivitette magát vele.

Szőke sógor volt az a betyárféle magatartású, ragyás, káromkodós, durva, feleségkínzó; a Pallagi Julcsa férje; sok apró gyerekkel és rikoltó hanggal ellátva.

Beszélgettek. Nem voltak ők rossz viszonyban. Édesapám soha senkivel sem volt rossz viszonyban, mert soha senkinek a tulajdonára nem vágyott, még a dolgaira se volt kíváncsi; soha meg nem kérdezte, hogy ez vagy az a dolgod hogy megy; független ember volt, semmi köze a tügyiekhez, itt munkát úgyse kapott, evvel leszámolt s élvezte már, hogy kezd szépen kiemelkedni a nehéz viszonyai közül.

Nyúl futott keresztül a kocsni előtt.

– Hő, hő – kiabáltak utána. A nyúl az olyan mezei öröm, gyereket csinál az a felnőttekből is.

– Na fogd meg! – mondta édesapám, szokása szerint felülről rákiabálva a sógorra.

– Ha megfogom, megeszed? – morogta az gúnyosan.

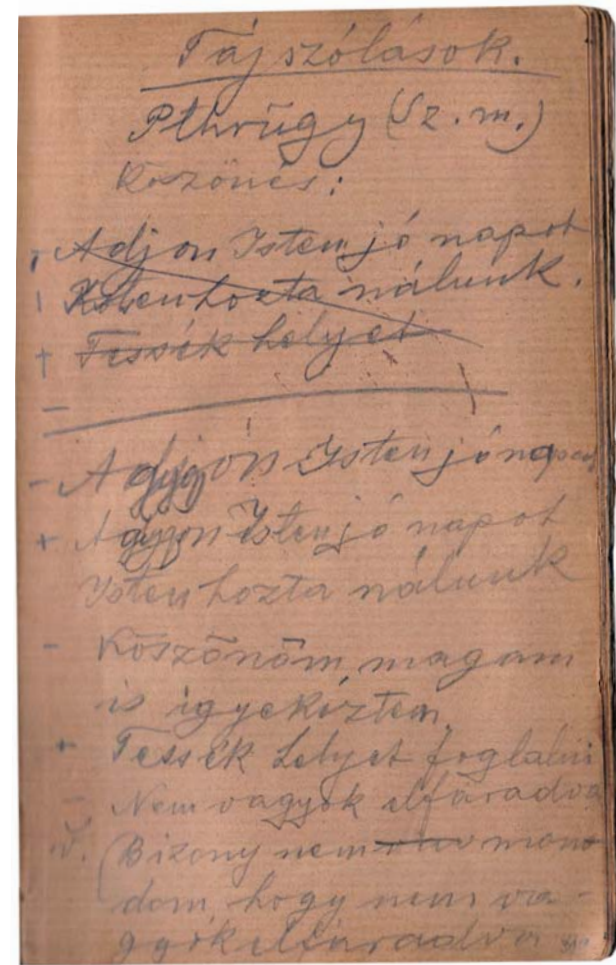
– Hő, meg bizony, még meg is nyúzom, magam csinálók belőle paprikást.

No ez ebbe maradt.

Édesapám a tanyánál leszállott. Két embere dolgozott, ő is közéjük állott s délután újra visszament a faluba. Csak megnézte a munkát.

De estefelől Szőke sógor jött vissza a malomból. Az emberek még dolgoztak. Kiabált, hogy:

Móricz Ida: Móricz Bálint mellszobra (Petőfi Irodalmi Múzeum)

Móricz Zsigmond autográf kézirata a Fehér könyvből (Petőfi Irodalmi Múzeum)

– Hé, hé... sógor! itt a nyúl!

Bosszantotta, hogy a sógor már nem volt ott. Odaadta a nyulat az ácsoknak, akik azt nagyon megköszönték s nagyon örültek neki.

Akkor hazahajtott.

Néhány hét múlva az a hír terjedt el s mindenki nevetett, hogy Szőke Józsi megetette a macskát Móricz Bálinttal. Macska volt a nyúl, megnyúzva adta oda a sógor. Hát az ácsok valószínűleg megettek, hiszen a macskát éppen úgy megeszik az olaszok, mint a nyulat, sőt vannak, akik a macskát megeszik, de a nyulat nem.

De Tügyön s általában az egész magyar mezőkön, a nyúl becses és ingyenc csemegefalat, ellenben a macska a legnagyobb szégyen. Legalább úgy utálják, mint a görényt. Ezzel nem lehet vitakozni. Ahogy a lóhúst a magyar meg nem ette volna, pedig ő maga is hozzátette, hogy a ló a legtisztább állat, a disznó meg igazi disznó, a legromdább minden közt. És mégis a lóhústól úgy megirtózott volna, a bélit kihányja a magyar.

Tájkép Prügy határában (Fotó: Szőke Bertalan)

Édesapám csak nézett tétován, mit beszélnek. Ő semmit sem tudott a Szőke nyúzott nyuláról. Később kivallatta az embereit, s azok mondták, hogy vót, igen, vót, nyúl vót.

Olyan nagy dolog az egész, hogy még az sem lehetetlen, hogy Szőke sógor valósággal nyulat adott megnyúzva, csak hogy elmondhassa, hogy macskát adott. De nyulat kellett adnia, mert ezek az emberek ismerik ám a boncát ezeknek az állatoknak.

S aztán mikor már napirendre tértünk volna a dolog felett, kipattant az éles, sikító, ingerlő kiáltás:

– Cicmóric!

Ez volt a halálos döfés. Ez volt a lebecskázás. Egyszerre pokollá lett az életünk.

Nem lehetett többet kilépni az utcára. Minden gyerek elvisította magát, ha közülünk valakit meglátott:

– Cicmóric!

Zseniális volt, akárki találta ki. Ha a neveléses öl, akkor mi meg voltunk ölve. Az embereknek annyira tetszett ez a finom szúrás, hogy nem takarékoskodtak vele. Pótolta az új népdalt, a kuplét, az éljen kosutlajost a cicmóric. A falu hempergett a nevetéstől, kórusban kiáltották, üvöltötték. Éjjel a ház előtt, az utcán, éjfélkor a hazamenő ittasok megállottak s mielőtt nyugalomra tértek, bevisították az ablakunk felé, hogy cicmóric.

Édesapám meg akarta ölni Szőkét, de édesanyám a nyakába borult és úgy sírt és úgy könyörgött neki, hogy ne hagyjon bennünket árván. Majd elfelejtik.

Nem akarták elfelejteni, egyre jobban tetszett az embereknek. Nehány verekedés lett belőle. Édesapám beszakította a fejét öt-hat gazdának, de pörre egy se ment. Ahogy beforrt a fejük, már újra röhögve kiáltották: cicmóric.

A tragikai igazságszolgáltatás is hiába következett be. Ezt a Szőkét néhány év múlva meggyilkolva lelték egy reggel az istállójában. Ilyen komiszágáért ölte meg a szomszédja. Kést vágtak a betyár szívébe. „Emberére akadt.”

De én mit szenvedtem. Kipécézve, útszélre vetve, hogy minden fiú, minden lány a szívemre taposott... Azt a szenvedést nem lehet érzékeltetni: a gúnynev annyira

remek volt, hogy még most az őszön is felkerekedett egy tügyi ember, hogy olvassa az életrajzomat, hát eljött, hogy elmondjon egy dolgot, amiről én talán nem is tudok. „Tudja-e méltóságod, hogy az édesapját, Prügyön még ma is emlékeznek, úgy csúfolták, hogy...”

– Atyafi, mondtam neki: nem vagyok méltóságos és megígérem, hogy nem is leszek soha. Ellenben a „cicmóric” még ma is fáj. Nem kell, hogy ráemlékeztesen. Köszönöm Tügynek, a tügyieknek. Megtanítottak szenvedni már kislány korban. S ezzel megacélozták a szívemet. Hogy mindhalálig harcolni bírjak az ártatlan igazságért. Ezt Tügy tette. [...]

Móricz Zsigmond Emlékház, Prügy (Fotó: Szőke Bertalan)

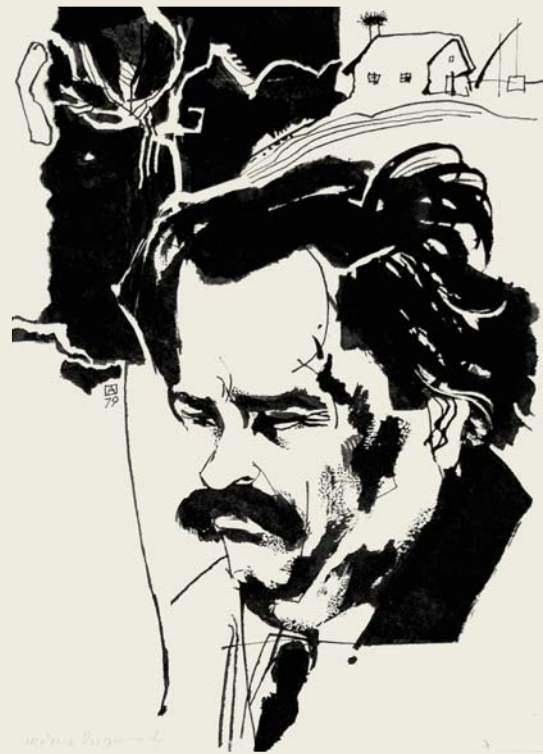
Álló sor balról jobbra: Móricz István, Pallagi József (ifj.), Móricz Zsigmond, Farkas Károly, Móricz Dezső. Középső sor balról jobbra: Pallagi Gyula, Móricz Bálintné, Pallagi Józsefné, ülőben Móricz Ida, Móricz Bálint. Ülő sor balról jobbra: Móricz Károly, Móricz Miklós, Móricz Sándor. Sárospatak, 1895 (Petőfi Irodalmi Múzeum, a fénykép készítője ismeretlen)

Móricz Zsigmond ÉLETEM ÉS KOROM

Ötvenhat éves vagyok: tehát nyugodtan tekintek vissza félszázadra. Viszont le kell számolni velem, hogy a következő félszázadra nem kell programot csinálnom.

Az elmúlt századfélre sem csináltam programot: ma ötven éve vittek iskolába. Nem én vittem magamat.

Ha én, „a mai eszemmel” határoztam volna el, hogy hol lépek be az általános tankötelezettség kikerülhetetlen kényszere miatt az elemi iskola első osztályába, nem bizonyos, hogy Csécsét választottam volna. Szatmár megyében, ahol az öreg Kassai volt a tanító, aki oklevelét a gyalupad mellett nyerte.

Árkossy István: Móricz Zsigmond, tus, 20 x 30 cm, 1979 (Magántulajdon)

De már ezzel el is felejttem az élet programszerűségét: aki így rendezte a dolgot, vagy tudta, vagy nem, nekem mindenestre örömet szerzett azzal, hogy módot adott rá, hogy a tiszta, cseppentett paradicsomkertet érzem itt magamban: ez a Csécsé nevű kis falu, ragyogó napsütésben, gyümölcsfa erdőben, szőke Tisza fűzfás kanyarodójában állandóan úgy él bennem, mint a föld egyetlen boldog szigete. Hatvannégy ház van benne, de mind a hatvannégyben csak csillogó szemek és kacagó szájak bámulnak rám ötven év angyali közelségében. A tegnapi napot nehezebben tudnám rekonstruálni, mint ezt az ötven év előtti kis világot: a tegnapi még nem gondoltam, de azt már annyiszor megírtam, hogy könyv nélkül tudom.

Csécsé: ez tehát az őstalaj. Milyen különös, csak hat és fél éves koromig éltem ott, s ötven év óta úgy sóvárgok vissza, mint Ádám a paradicsomkertbe. Ami ott volt, az mind szép

volt, jó volt, ami azóta lett, az már homályos, borús, setét, nehéz, csak itt-ott akad valami megnyugtató, de azt is rögtön beborítja a gondok fátyla.

Istvándi: Szatmár megyei kis falu: itt tanultam meg sírni.

Debrecen: itt tanultam meg a kenyérkereset nehéz mesterségét tizenkét éves koromban.

Sárospatak: itt tanultam meg, hogy a pedagógus a diáknak született ellensége.

Kisújszállás: itt tanultam meg, hogy iskolai tananyagot túl is van valami.

Debrecen újra, akadémia: itt tanultam meg, hogy nincs semmi más, csak az én.

Budapest: itt tanultam meg, hogy az énnel be lehet lépni a Mindenbe, az emberiség körébe.

1900 óta Budapesten élek.

Huszonegy éves voltam, mikor bemenekültem ide. Valósággal menekülés volt. És itt kapcsolódik bele életembe a kor, amelyben ez az élet folyt.

1900 táján annak, aki író akart lenni, a magyar vidéken semmi lehetősége nem volt. Író számára elképzelhetetlen volt, hogy a vidéken a legszerényebb életet, sikert és munkaterületet megtalálhassa. Hiányzott a nyomdafesték, az olvasó és a kritika. Egy olyan alvó szellemiség vette körül a vergődő fiatal írókat, amelyben csak elaludni, beszáradni vagy megőrülni lehetett. Mindnyájan, akik mozogni éreztünk magunkban valamit – még ha az a valami giliszta volt is, Mikszáth szerint – úgy tekinttünk Budapest felé, mint a pásztorok a betlehemi csillagra.

Az sem program volt, hanem irodalmi törvényszerűség, hogy a „fővárosba” kellett jönnöm. Az talán inkább hasonlított a programszerűséghez, hogy viszont nem akartam gyökeret vetni Budapesten. Csécsé örökre megbabonázott, a „jó embert” csak falun éreztem... Budapest három évtizeden át csak szállásom volt: szakadatlanul kijártam innen falura, vadvirágot, szénaitlatot, ákácot szagolni, a magyar bánatot felinni. Jövőt harsonázni a századokkal elmaradt magyarnak.

A század elején Budapest oly távol volt a magyar problémától, mint Berlin vagy Párizs. A fiatal magyar írókat megbabonázta a nemzetközi kultúra, az emberiség közössége, hogy aki idekerült s lekeféltette a port a pályaudvaron a cipőjéről – beléphetett az európai problematikába. Ady volt az egyetlen, aki Párizsba is magával vitte a magyar porfelhőt, ami lelke körül kavargott, mint a menekülő bika körül a muslicák serege, s én visszajártam, mint a hazajáró lélek, a magyar tájakra. Közben a kor erősen átváltozott. Új generációk nőttek fel. A régi táblabíró világnak utolsó mohikánjai mint bús magyarok élnek a hajdan pohárcsengéstől hangos rónákon. A tanyák szegény emberei a keskeny vágányú vonatocskákon iskolába küldik be a gyerekeket, s a jövő a küszöb előtt döng. Még az írók felekezete is újvilág-kereső lett: a mai fiatal író megtalálja a magyar sorsot, s ma húszával jönnek, akiknek nem az a vágyuk, hogy kiszakadjanak a magyar sárból, hanem ezt a sarat kavarják, ebbe a sárba veteményeznek, hogy abból az emberiség egyetemes kultúrájának csírát neveljék fel.

Alig várom a következő huszonöt évet, hogy ezt a fejlődést tovább kísérhessem. Programom a jövőre a hit, hogy ez bekövetkezik.

Csécsé. Életem alapja az a Tisza-parti kis falu. Életem célja, hogy az a kicsi falu s a magyar „boldog ember”, a Jövő fényében boldog legyen.

/// (Színházi Élet, 1935. október 20.)